सहकारी संस्थांचे वैधानिक लेखापरीक्षण - एक सखोल विश्लेषण

CA Parikshit K Bhadade

B com (Gold Medal) ,M com , DISA ,

DIRM (All India 1st Rank), FAFD ,

Mob No : 9890029333 ,91055 69555

Email: caparikshitbhadade@gmail.com

www.caparikshitbhadade.in

Disclaimer:

The views and opinions expressed in this presentation are my personal views and do not reflect the official policy or position of the Institute of Chartered Accountants of India (ICAI), the Reserve Bank of India (RBI), the Western India Regional Council (WIRC), or any of their respective branches.

- This presentation is intended for informational purposes only and should not be construed as professional advice. The presenter does not assume any responsibility for the accuracy, completeness, or relevance of the information presented. Please consult a qualified professional for specific advice tailored to your individual circumstances.

Audit Of Co-operative Society & Banks

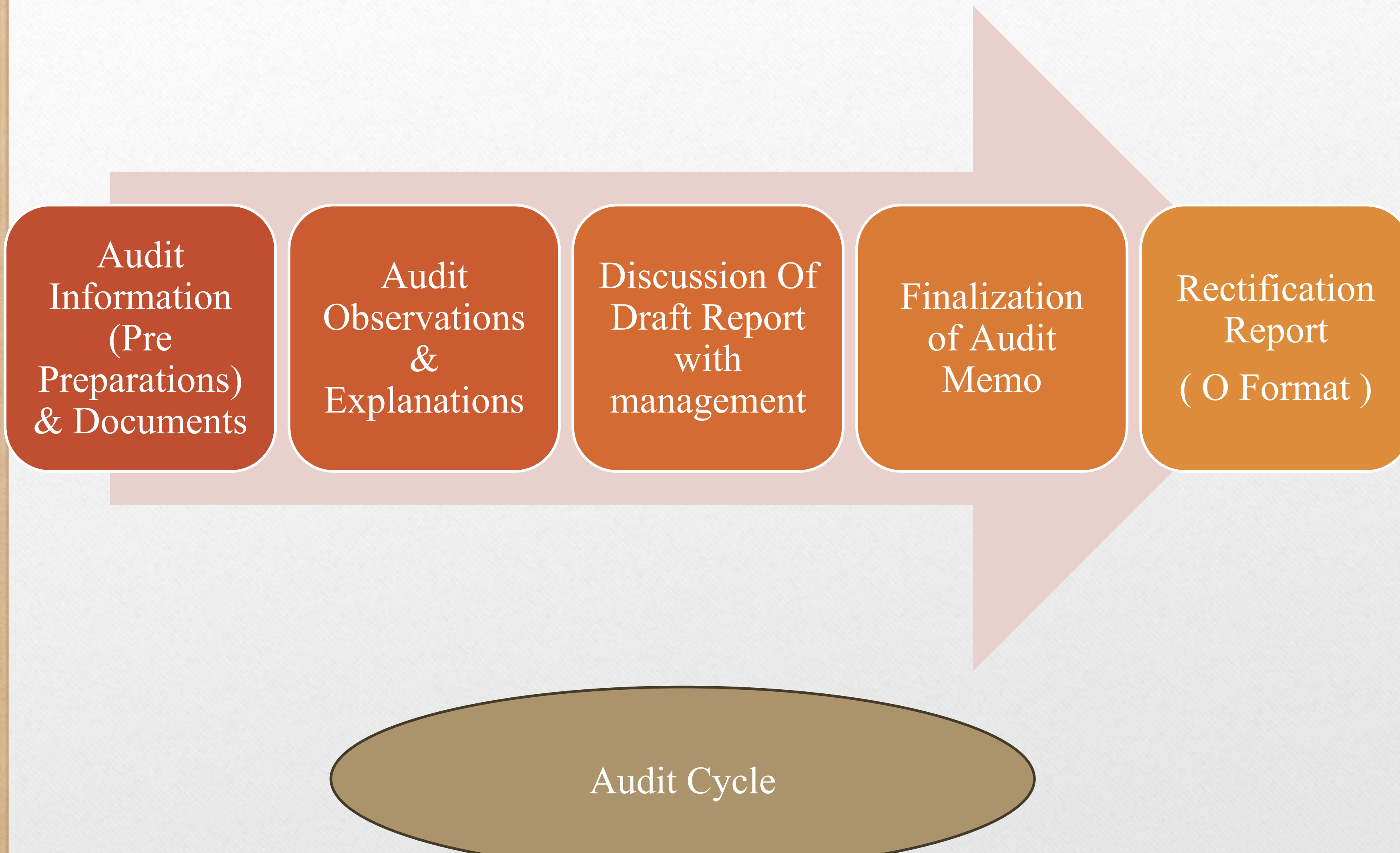
Audit Information (Pre Preparations) & Documents
Audit Observations & Explanations
Discussion Of Draft Report with management
Finalization of Audit Memo
Rectification Report (O Format)
Audit Cycle

• Format 1 – Point no 14

(१४) तुम्ही लेखापरीक्षा अहवालाच्या मुद्यांसंबधी संचालक मंडळ/ - व्यवस्थापक समिती यांचेशी चर्चा केली आहे काय ? असल्यास दिनांक नमुद करावा, नसल्यास, त्याची कारणे नमुद करावीत.

स्थळ:-
दिनांक :-

(सही)
लेखापरिक्षकाचे नाव व पदनाम
नामतालिका क्रमांक --- वर्गवारी---

Due Dates for Co-operative Societies Audit-

Particulars	Due Dates
Finalizing Accounts by Society	May 15th
Handing Over for Audit	June 1st
Audit Completion	July 31st
Uploading Audit Report	August 31st
Annual General Meeting	September 30th
Annual Return Due	September 30th
Audit Rectification Report by Society	within 3 months from the date of submission of report by the Auditor

1. लेखापरीक्षकांचे कर्तव्य आणि जबाबदाऱ्या :-

विशिष्ट बाबी ज्यांचे परीक्षण आवश्यक आहे [कलम ८१(२)] :- लेखापरीक्षकाने खालील मुद्द्यांची विशेषतः तपासणी करावी:

1. थकबाकी कर्जे आहेत का आणि त्यांचे स्वरूप काय आहे?
2. रोख शिल्लक व सुरक्षिततेची खातरजमा
3. मालमत्ता व दायित्वांचे योग्य मूल्यांकन झाले आहे का?
4. **कर्जे व आगाऊ रकमा** योग्य स्वरूपात सुरक्षित आहेत का आणि संस्थेच्या हितास प्रतिकूल आहेत का?
5. केवळ **पुस्तकी नोंदींमधून झालेले व्यवहार** संस्थेस प्रतिकूल आहेत का?
6. कर्जे व आगाऊ रकमा **ठेवी म्हणून दाखवलेल्या आहेत का?**
7. **वैयक्तिक खर्च** महसूल खात्यात घेतले आहेत का?
8. संस्थेच्या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठीच **खर्च केलेला आहे का?**
9. शासन किंवा वित्तीय संस्थांकडून मिळालेली **आर्थिक मदत उद्देशानुसार वापरलेली आहे का?**
10. संस्था तिचे उद्दिष्ट व सदस्यांविषयीची जबाबदारी **योग्यरीत्या पार पाडते का?**

विस्तृत जबाबदाऱ्या (कलम ५.२ नुसार)

- केवळ ताळेबंद व नफा-तोटा पत्रक प्रमाणित करणे नाही, तर संस्था **सुदृढ चालते का, व्यवहार योग्य आहेत का**, हे पाहणे आवश्यक आहे
- **कर्ज वाटप, पुनर्भरण, वसुली, चुकीच्या नोंदी**, इ. बाबींची सखोल तपासणी करणे
- कृषी, पतसंस्था, विपणन संस्था, शेती संस्था यांचे कार्य **संस्थेच्या मूळ उद्दिष्टांनुसार चालते आहे का**, याची खातरजमा करणे
- **सदस्य, संचालक मंडळ यांची जबाबदारी पार पडली आहे का**, हे तपासणे
- **लेखापरीक्षक म्हणजे केवळ चूक दाखवणारा नाही तर मार्गदर्शक** व सल्लागारही असतो संस्थेच्या आर्थिक कारभाराबाबत **सुधारणा सुचवणे व मदत करणे**

लेखापरीक्षकास पुस्तकी नोंदींपलीकडे जाण्याचे अधिकार [कलम ८१(३)(अ)]

- **माजी कर्मचारी, अधिकारी, सदस्य यांना बोलावून माहिती मागवण्याचा अधिकार**
- **निजी चौकशी, स्पष्टता, स्पष्टीकरण मागवून खात्री करणे**

विशेष अहवाल व विशिष्ट अहवाल -गुन्हेगारी बाबी [कलम ८१(५ब)]

- आर्थिक अनियमितता, अपहार, गहाळ, इ. बाबतीत **विशिष्ट अहवाल** नोंदणी प्राधिकाऱ्याला सादर करणे
- गंभीर आर्थिक नुकसानाच्या बाबतीत **FIR दाखल करण्यासाठी अनुमती** घेऊन नोंद करणे
- **अपहृत रकमा व नुकसान - नुकसान भरपाईचे अधिकार**

जर **अधिकाऱ्याच्या चुकीमुळे संस्था बुडीत** झाली असेल, तर नोंदणी प्राधिकाऱ्याला नुकसान भरपाई करण्याच्या अधिकारासाठी लेखापरीक्षकाने **विशेष अहवाल** सादर करणे आवश्यक.

मुद्दा	विशेष अहवाल (Special Report)	विशिष्ट अहवाल (Specific Report)
कधी सादर करावा?	आर्थिक नुकसानाचे निदर्शन झाल्यास	फसवणूक, अपहार, गंभीर अनियमितता आढळल्यास
कोणत्या वेळेस?	लेखापरीक्षण अहवालासोबतच	अहवाल सादर केल्यानंतर १५ दिवसांत
FIR आवश्यक?	नाही (असेल तर करू शकतात)	हो, FIR अनिवार्य
कायदेशीर आधार	कलम ८१(५)(ब)	कलम ८१(५)(ब)

2. लेखापरीक्षणाचा कार्यविस्तार (Scope of Audit) :-

महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियमाच्या कलम ८१ व नियम ६९ नुसार सहकारी संस्थांचे लेखापरीक्षण करणे आवश्यक आहे. या अधिनियमाच्या **कलम ८१(२)** मध्ये लेखापरीक्षकांनी तपासावयाच्या बाबी स्पष्टपणे नमूद केलेल्या आहेत. या तपशीलांचे विवेचन इतरत्र केलेले आहे. याव्यतिरिक्त, **लेखापरीक्षकांनी संस्थेच्या उद्दिष्टानुसार, लेखापरीक्षण पद्धतीनुसार व सामान्य प्रथेनुसार** विविध बाबींचा तपास करणे आवश्यक आहे. यात चुका व फसवणूक उघड करणे देखील अंतर्भूत आहे.

सहकारी संस्था या इतर कॉर्पोरेट संस्था व कंपनी कायद्यातील संयुक्त भागधारक कंपन्यांपेक्षा वेगळ्या तत्वांवर चालतात. या संस्था "सहकार तत्वांवर" आधारित असून, त्या **सदस्यांच्या हितासाठी कार्य करतात.** यामुळे लेखापरीक्षण करताना **सहकार आयुक्त व निबंधक कार्यालयाकडून वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या परिपत्रकांनुसार विशिष्ट बाबींची तपासणी करणे** आवश्यक आहे.

लेखापरीक्षण कार्यविस्तारामध्ये समाविष्ट बाबी:

3. लेखापरीक्षकांनी ठेवावयाची वर्किंग पेपर्स - स्वरूप व महत्त्व :-

लेखापरीक्षणाच्या वेळी संस्थेने लेखापरीक्षकास दिलेली माहिती, निरीक्षणे व आवश्यक कागदपत्रे यांचा समावेश लेखापरीक्षकाच्या **वर्किंग पेपर्स**मध्ये केला जातो. हे वर्किंग पेपर्स केवळ लेखापरीक्षणाच्या दृष्टीनेच नव्हे, तर भविष्यात **गुन्हेगारी किंवा प्रशासकीय कारवाईसाठी** देखील महत्त्वाचे ठरतात. म्हणून लेखापरीक्षकाने हे सर्व पेपर्स काळजीपूर्वक **सुरक्षितपणे जतन करणे** आवश्यक आहे.

वर्किंग पेपर्समध्ये समाविष्ट असलेले कागदपत्रे व माहिती:

१) संस्थेची **नोंदणीकृत नियमावली** व त्यामधील वेळोवेळी करण्यात आलेले **सुधारणांचे नोंदवही.**

२) **महत्त्वाचे कायदेशीर दस्तऐवज, करारनामे व सभेच्या कार्यवृत्तांचे उतारे** - जे लेखापरीक्षणाशी संबंधित आहेत.

३) संस्थेच्या **अंतर्गत नियंत्रण प्रणालीचे अभ्यासाचे निरीक्षण नोंदवही** (Internal Control Study Record).

८) मागील वर्षीच्या **लेखापरीक्षण अहवालातील महत्त्वाच्या बाबींची नोंद.**

९) संस्थेला दिलेले **लेखापरीक्षणाचे पूर्वसूचना पत्र** तसेच चालू वर्षाच्या पत्रव्यवहाराशी संबंधित पत्रे.

१०) **संचालक मंडळ व उपसमित्यांच्या बैठकीचे कार्यवृत्तांचे उतारे,** जे चालू लेखापरीक्षण वर्षाशी संबंधित आहेत.

११) लेखापरीक्षक व त्याच्या टीमने तयार केलेला **लेखापरीक्षण कार्यक्रम व कार्यपत्रक.**

१२) **चालू वर्षाचे लेखापरीक्षणाचे वर्किंग पेपर्स.**

१३) खात्रीपत्रे व खात्रीसाठी संस्थेकडे मागवलेली पत्रे.

१४) संस्थेकडून मिळालेली उत्तरे - मागवलेल्या माहिती व स्पष्टीकरणांबाबत.

१५) **ड्राफ्ट लेखापरीक्षण अहवाल व मसुदा आर्थिक विवरणपत्रे.**

१६) चालू लेखापरीक्षणाशी संबंधित **आर्थिक माहितीची निव्वळ स्वरूपातील पत्रके.**

निष्कर्ष:

4) लेखापरीक्षणासाठी आवश्यक माहितीची सारांश यादी :-

1. **खातेवही व नोंदी** – सर्व प्रकारच्या खातेवहींची व नोंदवहींची यादी (कायदेशीर व सांख्यिकीय)

2. **लेखापरीक्षणाशी संबंधित दस्तावेज-**

- मागील लेखापरीक्षण दुरुस्ती अहवाल
- निरीक्षण व भेट नोंदी (विभाग, बँक, फेडरेशन इ.)

3. **आर्थिक सारांश -**

- वर्षभराची प्राप्त व भुगतान सारांश / ट्रायल बॅलन्स
- भागिक लेखापरीक्षण असल्यास त्या कालावधीचा वेगळा सारांश

4. **वार्षिक निवेदने**

- व्यापारी खाते व नफा-तोटा पत्रक
- वर्षाअखेरचा व आवश्यक असल्यास तात्पुरता ताळेबंद (Form “N” नुसार)

5. **बँक संबंधित माहिती**

6. संचालक व कर्मचारी यादी

- संचालक मंडळ / समित्या / प्रमुख अधिकारी यांची माहिती

7. संभाव्य देणी व नुकसानीची माहिती

- संभाव्य जबाबदाऱ्या, दाखवलेली नसलेली कर्जे, नुकसानीवर तरतूद

8. थकीत रकमेची यादी

- चांगली / साशंक / खराब कर्जे (RBI/NABARD मार्गदर्शक सूचनांनुसार NPA यादी)

9. शेड्यूल्स व वैयक्तिक खाती

- समभाग व वर्गणी यादी
- सर्व प्रकारच्या ठेवींची यादी
- कर्जे व आगाऊ रकमेची यादी (संचालक यांचे स्वतंत्रपणे)
- देयक / प्राप्य / सस्पेन्स खाती / प्रावधान
- Prepaid / deferred / preliminary खर्च
- व्याज देय / न दिलेला लाभांश / बोनस
- साठा यादी (माल, साहित्य, तयार/अपूर्ण उत्पादने)

- स्थावर मालमत्ता, यंत्रसामग्री, फर्निचर, depreciated value सहित
- गुंतवणूक यादी (बॉण्ड, समभाग, मुदत ठेव इ.)
- इतर मालमत्ता (जमीन, इमारती इ.)
- अन्य कोणतेही निवेदन जे लेखापरीक्षक आवश्यक समजेल

सूचना:
वरील सर्व माहिती **लेखापरीक्षणाची सूचना मिळताच तत्काळ तयार ठेवणे आवश्यक** आहे. यामुळे लेखापरीक्षण कार्य वेळेवर व योग्य प्रकारे पूर्ण करता येईल.

5) लेखापरीक्षण अहवाल मॅट्रिक्स (Audit

अनु.क्र.	अहवालाचा भाग / दस्तऐवजाचे नाव	संदर्भ कायदा / नियम / प्राधिकृत सूत्र	विशेष टिप्पणी / माहिती	नमुना / परिशिष्ट क्र.
1	**लेखापरीक्षण प्रमाणपत्र (Audit Memorandum)**	नियम 69(3)	सहकारी बँकांसाठी **नमुना N-1** व इतर संस्थांसाठी **नमुना N-2** मध्ये द्यावयाचे आहे. संपूर्ण माहिती व तरतुदी यामध्ये नमूद करणे आवश्यक आहे. नफा/तोट्याची स्थिती स्पष्ट करणे गरजेचे आहे.	नमुना N-1 / N-2
2	**मुख्य लेखापरीक्षण अहवाल (Main Audit Report)**	कलम 81(5)(ब) व नियम 69(3)	लेखापरीक्षण अहवाल **भाग A, B, C** मध्ये विभागलेला असतो. **भाग A** - गंभीर अनियमितता (उदा. फसवणूक, निधींचा गैरवापर इत्यादी) **भाग B** - आर्थिक स्थितीचे विश्लेषण, कार्यपद्धतीतील त्रुटी, व्यवस्थापन संबंधी निरीक्षणे **भाग C** - वाउचर तपासणीतील त्रुटी, अनधिकृत खर्च, कर्ज दस्तऐवजांमधील त्रुटी	सहायक निबंधकांचे परिपत्रक (ADT/H-1/A.M., दिनांक 10.12.1986)

4	विशिष्ट अहवाल (Specific Report)	कलम 81(5)(ब)	लेखापरीक्षणात फसवणूक आढळल्यास, लेखापरीक्षण अहवाल सादर केल्यानंतर 15 दिवसांत निबंधकांकडे विशिष्ट अहवाल देणे बंधनकारक आहे. तसेच FIR नोंदविणे आवश्यक आहे.	15 दिवसांत सादर करणे
5	**विशेष अहवाल (Special Report)**	कलम 81(5)(ब)	जर अनियमिततेमुळे संस्थेला **आर्थिक तोटा** झाला असेल, तर लेखापरीक्षण अहवालासोबतच विशेष अहवाल सादर करावा लागतो.	लेखापरीक्षण अहवालासोबत
6	**आर्थिक विवरणपत्रांची प्रमाणित प्रत**	नियम 69(3)	खालील विवरणपत्रांची लेखापरीक्षकाने **प्रमाणित प्रत सादर करणे आवश्यक:** - ताळेबंद - नफा-तोटा पत्रक / उत्पन्न व खर्च पत्रक - लेखाकीय धोरणे व टीप - रोक प्रवाह पत्रक / पावत्या व देयकांचे विवरण - [illegible]	संस्थेने मान्य केलेले विवरणपत्र

8	सामान्य टिप्पण्या (General Remarks)	निबंधक / RBI	लेखापरीक्षण दरम्यान वारंवार होणाऱ्या चुका, अपुरे दस्तऐवजीकरण, अधिकाऱ्यांचे दोष, आंतरिक नियंत्रणातील त्रुटी याबाबत टिप्पणी. LFAR किंवा लेखापरीक्षण मेमोमध्येही समाविष्ट असते.	लेखापरीक्षकाच्या टिपणीनुसार
9	**गुणवर्गीकरण व गुणपत्रक (Audit Classification & Mark Sheet)**	निबंधक / RBI / नाबार्ड	संस्थेचे आर्थिक व प्रशासकीय कामकाज लक्षात घेऊन **A, B, C किंवा D वर्ग** देणे आवश्यक. **गुणवर्गीकरण पत्रक** अहवालात समाविष्ट असावे.	ठराविक गुणवर्गीकरण पत्रक
10	**अनिवार्य 6 परिशिष्टे** (Schedules)	कलम 81, नियम 69(6)	खालील **6 परिशिष्टे** अनिवार्य आहेत: 1. कायद्याच्या विरोधातील व्यवहार 2. लेखाशुद्धीतून वगळलेले घटक 3. खर्च/उत्पन्नामध्ये महत्वाच्या त्रुटी 4. शंकास्पद वसुली	परिशिष्टे 1 ते 6

11	कार्यकारी सारांश (Executive Summary)	नियम 69(7)	वार्षिक सर्वसाधारण सभेसाठी (AGM) थोडक्यात निष्कर्ष मांडणे आवश्यक. गंभीर त्रुटींसाठी संक्षिप्त संदर्भ क्रमांकाने नोंद करावी. व्यवस्थापनाचे स्पष्टीकरण यामध्ये देता येईल.	AGM सादरीकरणासाठी

🔎 **विशेष सूचना:**

- **भाग A** मध्ये नमूद केलेल्या त्रुटींवर **विशेष किंवा विशिष्ट अहवाल** तयार करणे बंधनकारक आहे.
- लेखापरीक्षकांनी केवळ अंकगणितीय तपासणी न करता संस्थेच्या **संपूर्ण कारभाराची गुणवत्ता, कायदेशीरता, नैतिकता, व आर्थिक स्थिती** यांचे सखोल परीक्षण करणे अपेक्षित आहे.
- जर **विशिष्ट / विशेष अहवाल वेळेत सादर केला नाही**, तर लेखापरीक्षकावर **शिस्तभंगाची कारवाई** होऊ शकते.

6) कायदेशीर तरतुदी - ऑडिट फॉलोअप व त्रुटी निवारण :

- **महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियमाच्या कलम ८२** नुसार, प्रत्येक सहकारी संस्थेने **‘O’ फॉर्म** मध्ये ऑडिट अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर **३ महिन्यांच्या आत** रजिस्ट्रार यांना त्रुटींबाबत स्पष्टीकरण द्यावे व त्या त्रुटी दूर करण्यासाठी आवश्यक त्या उपाययोजना करून रजिस्ट्रार यांना कळवावे.

- रजिस्ट्रार त्या त्रुटींचे निवारण करण्यासाठी संस्था किंवा संस्थेच्या पदाधिकाऱ्यांना आदेश देऊ शकतो. जर संस्थेच्या संचालक मंडळाने त्रुटी निवारण अहवाल रजिस्ट्रारकडे व वार्षिक सर्वसाधारण सभेकडे सादर केला नाही, तर सर्व संचालक सदस्य **कलम १४६** अंतर्गत दोषी मानले जातील व **कलम १४७** नुसार त्यांच्यावर दंडात्मक कारवाई होऊ शकते.

- ऑडिटरने संस्थेच्या त्रुटी निवारण अहवालावर प्रत्येक

महाराष्ट्र शासन

सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग,

सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे

नवीन मध्यवर्ती इमारत, दुसरा मजला, ५ बी. जे.रोड, पुणे - ४११००१.

दुरध्वनी क्र. ०२०-२६१२२८४६/४७, ईमेल :- commaudit19@gmail.com

जा.क्र. सआ.-१९/ लेप.-३/ दोष दुरुस्ती अह./कार्यवाही/ ८५९ /२०२४, दिनांक - १२/०४/२०२४

कलम ८२ अन्वये सहकारी संस्थांचे
दोष दुरुस्ती अहवालावरील कार्यवाहीबाबत
सर्वसमावेशक सुचना....

सहकारी अधिनियम १९६० चे कलम ८२ मधील तरतुद -

"८२. (१) जर लगतपूर्ववर्ती कलमान्वये केलेल्या लेखापरीक्षेच्या निकालामध्ये संस्थेच्या कामकाजात कोणतेही दोष असल्याचे उघड केले असले तर, संस्था, लेखापरीक्षा अहवालाच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या आत, लेखापरीक्षकाने किंवा लेखापरीक्षा करणा-या व्यवसाय संस्थेने दाखवून दिलेले दोष किंवा नियमबाहयता याबाबत निबंधकाकडे स्पष्टीकरण देईल आणि दोष दुरूस्त करण्यासाठी पावले उचलेल व नियमबाह्यता दुर करण्यासाठी उपाययोजना करील, आणि त्यावर संस्थेने केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल, निबंधकाला सादर करील आणि तो, पुढील सर्वसाधारण सभेपुढे ठेवील. निबंधक, आदेशात विनिर्दिष्ट केलेल्या मुदतीत असे दोष दूर करण्याच्या दृष्टीने, अशा आदेशात विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशी कारवाई करण्यासाठी, अशा संस्थेस किंवा तिच्या अधिका-यांस निर्देश देणारा आदेश देखील काढू शकेल.

(२) निबंधक किंवा त्याने प्राधिकृत केलेली व्यक्ती, लेखापरीक्षा दुरूस्ती अहवालाची छाननी करेल आणि त्यानुसार, असा अहवाल प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या आत अशा अहवालाविषयी संस्थेला कळवील.

(३) संस्थेकडून संपूर्ण दुरूस्ती करण्यात येईपर्यंत, संस्थेच्या दुरूस्ती अहवालावर, त्याचे, किंवा यथास्थिती, तिचे बाबनिहाय अभिप्राय देणे आणि आपला अहवाल निबंधकाला सादर करणे ही संबंधित लेखापरीक्षकाची किंवा लेखापरीक्षा करणा-या व्यवसाय संस्थेची जबाबदारी असेल.

(४) जर संस्था, लेखापरीक्षा दुरूस्ती अहवाल निबंधकास व वार्षिक सर्वसाधारण सभेपूढे सादर करण्यास कसूर करील तर, निबंधक आदेशाव्दारे निबंधकास व वार्षिक सर्वसाधारण सभेपूढे लेखापरीक्षा दुरूस्ती अहवाल सादर करणे ज्याचे कर्तव्य होते, आणि जो, वाजवी कारणांशिवाय उपरोक्त कृती करण्यात कसूर करील, त्या समितीच्या कोणत्याही पदाधिका-याला किंवा यथास्थिती, सदस्याला, अशा आदेशामध्ये विनिर्दिष्ट करील त्याप्रमाणे, पाच वर्षापेक्षा अधिक नसेल अशा कालावधीकरीता अशा समितीचा कोणताही पदाधिकारी किंवा सदस्य म्हणून निवडून येण्याकरीता किंवा समितीचा कोणताही पदाधिकारी किंवा सदस्य होण्याकरीता, अनर्ह ठरवू शकेल, आणि जर असा पदाधिकारी, संस्थेचा सेवक असेल तर, त्याच्यावर पाच हजार रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या रकमेची शास्ती लादू शकेल.

परंतू, या पोट कलमाअन्वये असा आदेश काढण्यापूर्वी, निबंधक, संबंधित व्यक्तीला, त्याच्या विरुध्द हाती घेण्याचे प्रस्तावित केलेल्या कारवाई विरूध्द कारणे दाखविण्याची वाजवी संधी देईल किंवा देण्याची व्यवस्था करील."

वरील प्रमाणे प्राप्त दोष दुरुस्ती अहवालावर संबंधित लेखापरीक्षकांनी दोषांची प्रत्यक्ष पुर्तता विचारात घेऊन, आपले अभिप्राय खालील प्रमाणे स्पष्टपणे नोंदविणे आवश्यक आहे.

दोष दुरुस्ती अहवालावर अभिप्राय नोंदविणे -

१. दोषाची पुर्णत: पुर्तता झाल्यास, - **दोषाची पुर्तता झाली.**

२. दोषाची अंशत: पुर्तता झाल्यास, - **दोषाची पुर्णत: पुर्तता नाही.**

३. दोषाची काहीही पुर्तता न झाल्यास, - **दोषाची पुर्तता नाही.**

४. दोष दुरुस्ती अहवालावरुन काही बाबींबाबत लेखापरीक्षकाला स्पष्ट अभिप्राय नोंदविता येत नाही, (उदा. वसुलपात्र रक्कम पुढे वसुल झाली) - **पुढील लेखापरीक्षणाचे वेळी तपासण्यात यावे.**

५. सहकारी संस्थांनी नोंद घेतली, वाचून नोंद घेतली, पुर्तता करण्यात येईल, पुर्तता करीत आहोत, पुढील लेखापरीक्षणाच्या वेळी सादर करण्यात येईल इ. प्रकारची दोष दुरुस्ती केल्यास, लेखापरीक्षकांचे अभिप्राय विचारात घेऊन **सदरची बाब वरील क्र.३ अंतर्गत येईल.**

वरीलप्रमाणे, संबंधित सहकारी संस्थांच्या लेखापरीक्षण अहवालाच्या दोष दुरुस्ती अहवालाचे अनुषंगाने वेळोवेळी आपली वैधानिक जबाबदारी पार न पाडणारे व आपल्या कर्तव्यात कसूर करणारे संबंधित सनदी लेखापाल भागीदारी संस्था, सनदी लेखापाल, परीव्यय लेखापाल भागीदारी संस्था, परीव्यय लेखापाल व प्रमाणित लेखापरीक्षक महाराष्ट्र सहकारी संस्था नियम १९६१ चे नियम ६९ (१) (ग) (सात) मधील तरतुदी नुसार सहकार खात्याच्या लेखापरीक्षकांच्या नामतालिकेवरुन नाव कमी करण्यास पात्र राहतील. तसेच सदर प्रकरणी सहकार खात्यातील लेखापरीक्षक उचित कार्यवाहीस पात्र राहतील. त्यामुळे संबंधित लेखापरीक्षकांनी आपली वैधानिक जबाबदारी योग्य प्रकारे पार पाडणे आवश्यक आहे.

7) लेखापरीक्षण अहवाल मसुदा व रचना:

राज्यातील ग्रामीण व नागरी पतसंस्थांच्या कार्यक्षमतेत पारदर्शकता व विश्वासार्हता निर्माण करण्यासाठी लेखापरीक्षण एक अत्यंत महत्त्वाचा घटक आहे. सहकारी संस्थांच्या कायदेशीर लेखापरीक्षणासाठी शासनामार्फत वेळोवेळी मार्गदर्शक सूचना व नमुने प्रसारित करण्यात येतात. अशाच पार्श्वभूमीवर प्रस्तुत परिपत्रकाद्वारे लेखापरीक्षकांना अहवाल सादर करताना अनुसरण्यासाठी आदर्श नमुना प्रदान करण्यात आला आहे. या अहवाल नमुन्याचा उद्देश म्हणजे

अनुक्रमणिका

क्र.	तपशिल	पान क्र.
१	लेखापरीक्षक नियुक्तीचा ठराव / परंतुकाचे आदेश व लेखापरिक्षण शुल्क आकारणी माहिती	---- ते ----
२	सारांश अहवाल (Executive Summery)	---- ते ----
३	नमुना:- १ चे सर्वसाधारण शेरे व माहिती	---- ते ----
४	नमुना:- ८ चे सर्वसाधारण शेरे व माहिती	---- ते ----
५	कलम ८१ (२) नुसार १ ते ९ मुद्दांवर द्यावयाचे शेरे	
६	विभाग "अ"	---- ते ----
	अ) गैरव्यवहार, अफरातफर, फसवणुक, बनावट कागदपत्रांव्दारे लेखापरीक्षणात निदर्शनास आलेला अपहार:-	---- ते ----
	ब) लेखापरीक्षणात निदर्शनास आलेल्या आर्थिक नुकसानीबाबत:-	---- ते ----
	क) अन्य महत्वाच्या व गंभीर बाबी ज्या निबंधकाच्या निदर्शनास आणणे आवश्यक आहे.	---- ते ----
७	विभाग "ब"	---- ते ----
	अ) व्यवस्थापन विभाग	
	१. संस्था नोंदणी	---- ते ----
	२. संस्था कार्यक्षेत्र	---- ते ----
	३. संस्थेचे मुख्य कार्यालय व शाखा	---- ते ----
	४. संस्थेचे उददेश	---- ते ----
	५. सभासदत्व	---- ते ----
	६ सभा कामकाज	---- ते ----
	७. संस्थेचे संचालक मंडळ निवडणूक कालावधी	---- ते ----
	८. अंतर्गत नियंत्रण	---- ते ----
	१) सेवक कामकाज	---- ते ----
	२) शाखा अंतर्गत व्यवहार	---- ते ----
	३) विविध लेखापरीक्षण व अन्य तपासण्या	---- ते ----

२३ संस्था विमा	---- ते ----
ब) आर्थिक पत्रके विवेचन	---- ते ----
१) ताळेबंद विवेचन	---- ते ----
२) **नफा-तोटा पत्र**	---- ते ----
क) आर्थिक प्रमाणके	---- ते ----
ड) संस्था ठेवी व कर्जे व्यवहार	---- ते ----
अ) ठेव व्यवहार	---- ते ----
१. ठेवींची तुलनात्मक आकडेवारी	---- ते ----
२. अल्प मुदत व दिर्घ मुदत ठेवी	---- ते ----
३. कालानिहाय व परिपक्कवता विगतवारी	---- ते ----
४. ठेवीवर दिला जाणारा व्याजदर	---- ते ----
५. नाममात्र सभासद ठेवी	---- ते ----
६. दैनंदिनी ठेवीबाबत	---- ते ----
ब) कर्ज व्यवहार	---- ते ----
१ कर्जाची तपासणी	---- ते ----
२. वैयक्तिक व समूह महत्तम कर्ज मर्यादा	---- ते ----
३. विनातारणी कर्ज मर्यादा	---- ते ----
४. पत-ठेवी प्रमाण (सी डी रेशो)	---- ते ----
५.दि.३१/०३/२०२- अखेर येणे कर्ज	---- ते ----

६. कर्जाची कालनिहाय विगतवारी	---- ते ----
७. तारणी विनातारणी कर्जे	---- ते ----
८. थक[illegible]ी	---- ते ----
१. थकबाकी रक्कम	---- ते ----
[illegible]. शाखानिहाय थकबाकी पुढीलप्रमाणे	---- ते ----
३ कालनिहाय थकबाकी पुढीलप्रमाणे	---- ते ----
४ प्रभावशाली थकबाकिदार (२५ मोठे थकबाकीदार)	---- ते ----
५ थकबाकीदारांवरील केलेली कारवाई	---- ते ----
६ थकित येणे व्याज	---- ते ----
[illegible]. बुडीत कर्ज जमा खर्चातून काढून टाकणे	---- ते ----
८. एकरकमी कर्ज परतफेड योजना	---- ते ----
९ अनुत्पादित जिंदगी	---- ते ----
१० एन.पी.ए. प्रमाण	---- ते ----
११. संचालक व संचालक नातेवाईक कर्ज	---- ते ----
	---- ते ----

	६. कर्जाची कालनिहाय विगतवारी	---- ते ----
	७. तारणी विनातारणी कर्जे	---- ते ----
	८. थक ...ी	---- ते ----
	१. थकबाकी रक्कम	---- ते ----
	... शाखानिहाय थकबाकी पुढीलप्रमाणे	---- ते ----
	३ कालनिहाय थकबाकी पुढीलप्रमाणे	---- ते ----
	४ प्रभावशाली थकबाकिदार (२५ मोठे थकबाकीदार)	---- ते ----
	५ थकबाकीदारांवरील केलेली कारवाई	---- ते ----
	६ थकित येणे व्याज	---- ते ----
	... बुडीत कर्ज जमा खर्चातून काढून टाकणे	---- ते ----
	८. एकरकमी कर्ज परतफेड योजना	---- ते ----
	९ अनुत्पादित जिंदगी	---- ते ----
	१० एन.पी.ए. प्रमाण	---- ते ----
	११. संचालक व संचालक नातेवाईक कर्ज	---- ते ----
		---- ते ----
८	विभाग "क"	---- ते ----
९	... खाप... अक प्रमाणपत्र नमुना "एन - २"	---- ते ----
१०	नियम ६९ (६) नुसारची प... ...ष्टे १ ते ५	---- ते ----
११	लेखापरीक्षण वर्गवारी गुणपत्रक	---- ते ----
१२	प्रमाणित ताळेबंद पत्रक व नफा -तोटा पत्रक (पदाधिकारी, वैधानिक लेखापरीक्षकाच्या सही शिक्क्यासह)	---- ते ----

१३	बॅंक बाकी पत्रे व बॅंक ताळमेळ पत्रके	---- ते ----
१४	रोख शिल्लक प्रमाण पत्रे	---- ते ----
१५	शाखा व मुख्यालय जुळवणी पत्रक	---- ते ----
१६	जंगम मालमत्ता यादी	---- ते ----
१७	अचल मालमत्ता यादी	---- ते ----
१८	वसुल भाग भांडवल यादी / सारांश पत्रक (Summery Report)	---- ते ----
१९	ठेव यादी / सारांश पत्रक (Summery Report)	---- ते ----
२०	कर्ज यादी / सारांश पत्रक (Summery Report)	---- ते ----
२१	इतर येणी यादी / सारांश पत्रक (Summery Report)	---- ते ----
२२	इतर देणी याद्या / सारांश पत्रक	---- ते ----
२३	संचालक, त्यांचे कुटुंबिय वा त्यांच्या कंपन्यांना वितरीत येणे / थकीत कर्जाची यादी.	---- ते ----
२४	संचालक ठेव यादी	---- ते ----
२५	संस्था कर्मचारी यादी	---- ते ----
२६	इतर आवश्यक कागदपत्रे	---- ते ----

बाहेरील कर्ज (ठेवीसहित) उभारणी मर्यादा (नियम ३५) :-

अ.क्र.	तपशिल	रक्कम
1	भागभांडवल	
2	राखीव निधी	
3	इमारत निधी	
4	एकूण	
5	१० पट	
6	प्रत्यक्ष ठेवी व कर्जे	
7	उल्लंघन तपशिल	

बाहेरील कर्ज (ठेवी वगळून) उभारण्याची मर्यादा :-

अ.क्र.	तपशिल	रक्कम
अ	स्वनिधी	
ब	बाहेरील कर्ज उचल महत्तम मर्यादा स्वनिधीच्या 4 पट (अ x 4)	
क	बाहेरील कर्ज उचल (31/03/2023 अखेर)	

सभासद व भागभांडवल तपासणी

- सभासद वाढ / घाट तपशील
- सभासद - नॉमिनल सभासद प्रमाण
- नियम २३ - भाग मूल्यांकन
- कलम २८ - व्यतिक भाग धारणा मर्यादा
- राजीनामे योग्य आहे का
- नवीन सभासद - अर्ज - प्रवेश फीस - भाग दाखला -
- सभासद - आय नमुना , जे यादी
- कार्यक्षेत्र बाहेरील सभासद
- भागभांडवल परत मर्यादा
- भाग जुळवणी
- सभासद KYC

१. **भागभांडवल :-** रु.------------ /-

संस्थेचे अधिकृत भागभांडवल रु. ---- आहे. एका भागाची दर्शनी किंमत रु.----- आहे. दि. ३१.०३.--- (गतवर्ष) अखेर संस्थेचे वसूल भागभांडवल रु. ------ होते. लेखापरिक्षण कालावधीत त्यामध्ये रु. ------ ने वाढ झालेली असुन दि. ३१.०३.--- (चालूवर्ष) अखेर संस्थेचे वसूल भागभांडवल रु. ----- झालेले आहे. सदरचे वसूल भागभांडवल अधिकृत भागभांडवलापेक्षा कमी / जास्त आहे. याबाबत शेरे

33

नमूद करावेत. लेखापरिक्षण कालावधीत रु. ---------- भागभांडवल परत केले असून त्याचे प्रमाण ----- % आहे. अहवाल वर्षात भागभांडवल रु. --- ने वाढलेले असुन, भागभांडवल वाढीचे प्रमाण ----- % आहे. भागभांडवल यादीची रक्कम ताळेबंदातील रक्कमेशी जुळती आहे/नाही. फ़रक असल्यास त्यानुषंगाने शेरे नमुद करावेत.

१९) **सभासद के.वाय.सी. पुर्ततेबाबत**

संस्थेची दि.३१/०३/२०—अखेर सभासद संख्या ----- असुन, संस्थेने ------- सभासदांच्या के.वाय.सी. ची संपुर्णपणे पुर्तता केलेली आहे. अद्यापही ---- सभासदांची के.वाय.सी. पुर्तता केलेली नाही. के.वाय.सी. पुर्ततेचे प्रमाण ----% आहे.

५. सभासदत्व :-

दि.--------- (गतवर्ष) अखेर सभासद संख्या ------ होती. लेखापरीक्षण मुदतीत नवीन ----- सभासद झाले असून ---- सभासदांनी राजीनामे दिले आहेत. दि. ------ अखेर एकूण सभासद संख्या ------ इतकी असून यादीप्रमाणे ती बरोबर आहे/ नाही. सभासद वाढीचे प्रमाण ------ % आहे. सभासद "आय" व "जे" नमुना रजिस्टर संगणकीकृत ठेवलेले आहे/ नाही. आय नमुन्यात वारसदारांचा उल्लेख केलेला आहे/ नाही. उपविधित नमूद केलेल्या निकषांप्रमाणे क्रियाशिल व अक्रियाशिल सभासदांची स्वतंत्र यादी "जे -१ व जे-२" नमुन्यात केलेली आहे / नाही. तशी यादी तयार करुन अक्रियाशील सभासदांना मुदतीत सुचित करण्यात आले आहे/ नाही. नवीन सभासदांचे अर्ज व राजीनामे अर्ज दप्तरी आहे / नाही. सभासदांना भाग दाखल्याचे वाटप केले आहे/ नाही. तसेच त्याचे भाग रजिस्टर ठेवलेले आहे/ नाही. सर्व सभासदांची केवायसी पूर्तता केली आहे/ नाही. लेखापरीक्षण कालावधीत कार्यक्षेत्राबाहेरील व्यक्तिंना सभासद केलेले आहे/ नाही. इ. मुद्द्याना अनुसरुन अभिप्राय द्यावेत.

(२) सभासदत्व.

१) सभासद संख्या.

१) सर्वसाधारण.

२) नाममात्र.

३) हितचिंतक.

ब) संस्था:-

क) अन्य (अन्य सदस्यांची तपशिलवार माहीती द्यावी.)

२) नवे सभासद यथोचितरित्या करून घेतले आहेत काय ?
व त्यांनी प्रवेश शुल्क दिले आहे काय?

३) त्याचे लेखी अर्ज घेण्यात आले असून ते योग्यरित्या नियतक्रमीत
केले आहेत काय?

४) महाराष्ट्र सहकारी संस्थाच्या १९६० च्या कानूतील नियम ३२
आणि ६५ (१) अन्वये ठरविलेल्या आय या नमुण्यात सभासदांची
नोंदवही ठेवण्यात आली आहे काय?

५) महाराष्ट्र सहकारी संस्थाच्या १९६० च्या कानूतील नियम ३३

अन्वये जे नमुन्यात सभासदांची यादी ठेवली आहे काय?

६) मृत,काढून टाकलेल्या वा राजीनामा दिलेल्या सभासदांच्या बाबतीत
त्यांच्या नावापुढे वरील प्रमाणे योग्य ती नोंद केली आहे काय?

७) राजीनामे रितसर आहेत काय? आणि यथोचितरित्या स्विकारले आहेत
काय?

८) महाराष्ट्र सहकारी संस्थाच्या १९६० च्या कानूतील नियम ५२
प्रमाणे वारस (नॉमिनी) नेमून दिले आहेत काय? आणि त्याची नोंद
२६ व्या नियमाप्रमाणे सभासदांच्या नोंदवहीत यथोचितरित्या केली आहे काय?

(३) भाग.

१) भागा करीता आलेले अर्ज बरोबर आहेत काय?

२) भागांची नोंदवही अद्यावत लिहीलेली आहे काय?

३) भागांच्या नोंदवहयातील नोंदी किर्दीतील नोंदीशी जुळतात काय?

४) भागांची खतावणी अद्यावत लिहीलेली आहे काय?

५) भागांची एकूण खतावणी बाकी ताळेबंदातील भागभांडवलाच्या -
आकडयाशी जुळते काय ?

६) भागधारकांना त्यांनी घेतलेल्या सर्व भागांबद्दल भागपत्रे दिली आहेत काय?

७) भांगाचे हस्तांतरण (ट्रांसफर) अगर त्यांची किंमत परत देणे या गोष्टी कायदा कानून व पोटनियम यातील तरतुदी प्रमाणे झाल्या आहेत काय?

International Year of Cooperatives

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य बिगर कृषी सहकारी पतसंस्था नियामक मंडळ,

तथा सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे कार्यालय

नविन मध्यवर्ती इमारत, दुसरा मजला, ५, बी.जे.रोड, पुणे-४११००१.

दूरध्वनी क्र.: २६१२२८४६/४७ Email - patsanstharegulatoryboard@gmail.com

जा.क्र.सआ-५/पत/KYC/१८०६/२०२५ दिनांक : २४ जुलै, २०२५

परिपत्रक

राज्यातील बिगर कृषी सहकारी पतसंस्थांना 'सभासद व ग्राहक परिचय (K.Y.C.) धोरण' या बाबतीत मार्गदर्शक सूचना.

२. राखीव व इतर निधी :- रु. -------

दि.३१/०३/२० — अखेर संस्थेने खालीलप्रमाणे निधी उभारलेले आहेत. चालु व मागील आर्थिक वर्षातील तुलनात्मक आकडेवारी खालीलप्रमाणे -

अ.क्र.	निधी	गतवर्ष अखेर रु.	चालूवर्ष अखेर रु.	वाढ/घट
१	राखीव निधी			
२	इमारत निधी			
३	लाभांश समानीकरण निधी			
४	संशयीत व बुडीत कर्ज निधी			
५	उत्तम जिंदगी निधी			
६	गूंतवणूक चढ-उतार निधी			
७	धर्मदाय निधी			
८	इतर निधी			

सदर निधींच्या वाढ/घटीबाबत कारणमिमांसा नमुद करावी. तसेच लेखापरिक्षण कालवधीत काही निधींचा विनियोग झालेला असल्यास तो योग्य पध्दतीने झालेला आहे किंवा कसे? याबाबतही अभिप्राय नमुद करावेत.

वरील सर्व निधींची कलम ७० व नियम ५४, ५५ प्रमाणे संस्थेने स्वतंत्रपणे गूंतवणूक केली आहे / नाही. निधी विनियोगाची नियमावली तयार करण्यात आली आहे / नाही याबाबत अभिप्राय नमुद करावेत.

१०) स्वनिधी व भागाचे नक्त मुल्य :- संस्थेचा स्वनिधि खालीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	तपशिल	गतवर्षी अखेर रु.	चालूवर्षी अखेर रु.
१	भागभांडवल		
२	राखीव निधी		
३	लाभांश समानीकरण निधी		
४	इमारत निधी		
५	उत्पादक कर्जावरील तरतूद		
६	मुक्त निधी		
७	चालू वर्षाचा नफा (लाभांश रक्कम वगळून)		
८	वजा १. तोटे / संचित तोटे		
	२.कमी केलेल्या तरतूदी		
९	एकुण स्वनिधी		

दि. ------ (गतवर्षी) अखेर स्वनिधि रु. ------- असून दि. ------ (चालूवर्षी) अखेरचा स्वनिधि रु. ------- आहे. स्वनिधित गतवर्षीपेक्षा रु. ----/- वाढ झाली आहे. स्वनिधि वाढीचे प्रमाण --- % आहे. स्वनिधिचे खेळत्या भांडवलाशी प्रमाण --- % आहे. स्वनिधिप्रमाणे सन ----- (पुढीलवर्षी) मध्ये कर्ज वाटपाचे धोरण निश्चित करावे.

संस्थेच्या एका भागाची दर्शनी किंमत रु. १००/- असून एकुण वसूल भागसंख्या ----- आहे. स्वनिधिनुसार एका भागाची किंमत रु. -----आहे. महाराष्ट्र सहकारी संस्था नियम क्र. २३ अन्वये भाग रक्कम परत करताना भागाचे मुल्यांकन किंवा भागाची दर्शनी किंमत यापैकी जी कमी असेल ती रक्कम परत केली / कसे याबाबत अभिप्राय नमूद करावेत.

१. स्वनिधी :-

स्वनिधीची परिगणना खालीलप्रमाणे करण्यात यावी.

स्वनिधी = वसुल भागभांडवल + राखीव निधी + इमारत निधी + लाभांश समानीकरण निधी + निव्वळ नफ्यातून उभारलेला गुंतवणूक चढउतार निधी + नफा विभागणीतून निर्माण केलेले व कोणतीही बाह्यदेयता नसलेले निधी + उत्पादक व अनुत्पादक जिंदगीची जादा केलेली तरतूद + शिल्लक नफा (मागील शिल्लक नफा + चालू वर्षातील नफ्यातून अंदाजित लाभांश रक्कम वजा जाता शिल्लक नफा)

वजा (-) संचित तोटा (-) कमी केलेली उत्पादक व अनुत्पादक जिंदगीची तरतूद (-) कमी केलेली थकव्याज तरतूद (-) कराव्या लागणा-या मात्र न केलेल्या खर्चाची तरतूद

(स्वनिधीमध्ये सभासद कल्याण निधी, सेवक कल्याण निधी, धर्मादाय निधी, झीज निधी, संशयित व बुडीत कर्ज निधी या निधींचा समावेश करू नये.)

(४)	निधी :-			
	(१)	अधिनियम, नियम आणि संस्थेच्या उपविधी तरतुदींनुसार नफ्यातून निधी उभारले आहे काय?		
	(२)	नियम -५४ नुसार आवश्यक असल्याप्रमाणे राखीव निधीची संस्थेच्या व्यवसायाबाहेर स्वतंत्र गं◌ुतवणूक केली आहे काय? जर नसेल तर कारणे नमुद करा.		
	(३)	(अ)	कर्मचारी भविष्य निर्वाह निधीची संस्था व्यवसायाबाहेर गं◌ुतवणूक केली आहे काय?	
		(ब)	कर्मचा-यांना त्यांच्या भविष्य निर्वाह निधीतून कर्ज रक्कमा दिल्या आहेत काय?	
		(क)	हया कारणास्तवच्या मान्य नियमांनुसार निधी व्यवहार केले आहेत काय?	
		(ड)	संस्थेच्या लेख्यांपासून स्वतंत्र भविष्य निर्वाह निधी लेखे जतन केले आहेत काय?	
	(४)	(अ)	धर्मदाय निधी मध्ये किती रक्कम जमा आहे? अधिनियमाच्या कलम ६९ नुसार संघीय संस्थेच्या मान्यतेने हया निधीतून धर्मदाय किंवा सहकार हेतूस्तव रक्कमा अदा केल्या आहेत काय?	
		(ब)	अधिनियम, नियम आणि संस्था उपविधी तरतुदींशी विसंगत अधिदाने केली आहेत काय?	
	(५)	नियम - ५३ नुसार संस्थेने राज्य संघीय संस्थेची शिक्षण निधी वर्गणी अदा केली आहे काय? त्याकरीता चिन्हांकित व अदा केलेल्या रक्कमेचा तपशिल द्या.		

ठेवी व्यवहार : -

- **ठेवींची तुलनात्मक आकडेवारी :**
- चालु व मागील आर्थिक वर्षातील तुलनात्मक आकडेवारी
  - वाढीचे प्रमाण
- आदर्श प्रमाणानुसार संस्थेच्या ठेवी **80** ते **85%** असणे आवश्यक आहे.
- ताळेबंदाशी ठेव यादया जुळत आहेत का ?
- **अल्प मुदत व दिर्घ मुदत ठेवी :-**
- **कालनिहाय ठेव परिपक्कवता :**
- **ठेवीवर दिला जाणारा व्याजदर-** - लेखापरीक्षण मुदतीत विविध ठेव व्याज किमान व कमाल नमूद करावे
- **नाममात्र सभासद ठेवी**
- **दैनंदिनी ठेवीबाबत :-**
- ठेवीचा वाढिचा वेग - **शेकडा आदर्श प्रमाण 20 %**
- मुदत ठेवीचे एकुण ठेविशी प्रमाण -**शेकडा आदर्श प्रमाण 70 %**
- . बचत ठेव व चालू ठेव एकूण ठेवीशी प्रमाण - **शेकडा आदर्श प्रमाण 30 %**
- देय ठेव खात्यांची व्याजाची आकारणी नमुना तत्वावर तपासणी

नमुना क्र.८(अ)

लेखापरीक्षा अहवाल (नागरी पत / ग्रामीण बिगरशेती पत सहकारी संस्था)

विभाग दुसरा

(१)	ठेवी :-		
	(१)	संस्था सभासदांकडून ठेवी स्विकारण्याचे नियम तयार केले आहेत काय? त्यांचे काटेकोर पालन केले आहे काय?	
	(२)	व्यक्तिगत खात्यावरील बाक्या सर्वसाधारण खतावणीतील एकंदर खात्यांच्या बाकीशी जुळतात काय?	
	(३)	ठेवींची देय-काल नोंदवही ठेवली आहे काय? आणि ठेवींची परतफेड वक्तशीरपण करण्यात येत आहे काय?	
	(४)	ठेवीपोटी कर्जाऊ रकमा देण्यात येतात तेव्हा पोट-नियम आणि या कारणासाठी तयार केलेले नियम यानुसार त्या काटेकोरपणे दिलेल्या आहेत काय?	
	(५)	ठेव खात्यात दाखविलेल्या रकमांवरील व्याजाची आकारणी पडताळून पहा. जर या तपासण्या शेकडेवारी पध्दतीवर केल्या असतील तर त्यांचे शेकडा प्रमाण लिहा.	
	(६)	अनुदेय नसतांनाही संस्थेने बिगर सभासदांकडून ठेवी [illegible] काय? असल्यास अशा बिगर सभासद ठेवींची रक्कम व ठेवीदार संख्या नमुद करा?	

रोख शिल्लक बँक शिल्लक तपासणी

- शाखासह एकुण रोख शिल्लक
- दैनंदिन पध्दतीने रोखता तरलता रजिस्टर ठेवलेले आहे का ?
- रोखता उपविधीतील नियमानुसार मर्यादेत का ?
- रोख शिल्लक विम्याच्या प्रमाणात आहे का ?
- रोख शिल्लकेच्या सुरक्षितेसाठी तिजोरी, लॉकर यांची व्यवस्था आहे का ?
- रोख शिल्लक रक्कम जवळ बाळगणेबाबत रोखपालास अधिकार दिलेला आहे का ?
- रोखपालाकडून जामीनकीचे बॉन्ड व सुरक्षा ठेव रक्कम घेतलेल्या आहेत का ?
- तपासणी मुदतीत रोख शिल्लकेचे उल्लंघन झाले असल्यास खालीलप्रमाणे तपशील नमुद करावा.
-

गुंतवणूक तपासणी

- संस्थेने सादर केलेल्या यादीनुसार गुंतवणूक रक्कम जुळत आहे का ?
- गुंतवणूकीचे दाखले/ठेव पावत्या तपासले आहेत का ?
- राखीव निधी स्वतंत्र गुंतवणूक केलेला आहे का ?
- निधीचे व्यवस्थापन योग्यरित्या केले जाते तरी निधी विनियोगाबाबत नियमावली करण्यात आलेली आहे का
- तरलतेपोटी केलेली गुंतवणूक नियमानुसार केलेली आहे का ?
- गुंतवणूक चढउतार निधीसाठी पुरेशा प्रमाणात केलेला आहे.
- अ वर्गातील नागरी सहकारी बँका/राष्ट्रीयकृत बँका वगळता अन्य ठिकाणी गुंतवणूक केलेली आहे का ?
- गुंतवणूकीचे खेळत्या भांडवलाशी असलेले प्रमाण -

३.गुंतवणूक :- रु.---------

दि.३१/०३/२०-- अखेर संस्थेने खालीलप्रमाणे गुंतवणुक केलेली आहे.

अ. क्र.	गुंतवणूक तपशिल	३१/०३/२०--	३१/०३/२०--	वाढ/घट	वाढ/घट प्रमाण (%)
१					%
२					%
३					%
	एकूण				

१. संस्थेने सादर केलेल्या यादीनुसार गुंतवणूक रक्कम जुळत आहे किंवा कसे याबाबत अभिप्राय नमूद करावेत.

२. गुंतवणूकीचे दाखले/ठेव पावत्या तपासले बाबतचे अभिप्राय नमूद करावेत.

३. राखीव निधी, इमारत निधी व इतर कायदेशीर निर्धीची स्वतंत्र गुंतवणूक केले बाबतचा तपशील तपशील नमुद करावा.

४. निधीचे व्यवस्थापन योग्यरित्या केले जाते किंवा कसे याबाबतचा तपशील नमुद करावा.

५. तरलतेपोटी केलेली गुंतवणूक किती आहे? ती नियमानुसार असलेबाबतचा तपशील नमुद करावा.

६. गुंतवणूक चढउतार निधीसाठी पुरेशा प्रमाणात केलेल्या तरतुदीची रक्कम नमुद करावी.

७. अ वर्गातील नागरी सहकारी बँका/राष्ट्रीयकृत बँका वगळता अन्य ठिकाणी गुंतवणूक केली असल्यास त्याबाबतचा तपशील नमूद करावा.

८. गुंतवणूकीचे खेळत्या भांडवलाशी असलेले प्रमाण नमूद करावे.

(टिप- अवसायनातील बँका/संस्थांमध्ये गुंतवणूक असल्यास त्याबाबत स्वतंत्र अभिप्राय नमुद करावेत.)

ब) सरासरी भरांकनानुसार (Weighted Average) येणाऱ्या एकूण गुणांतून खालील बाबतीत गुण वजा करावेत:-

Particulars	वजा करायचे गुण
संस्थेमध्ये लेखापरीक्षण कालावधीमध्ये अपहार/ गैरव्यवहार/ अफरातफर/ निधीचा दुर्बिनियोग आढळून आल्यास	5
नियम ३५ प्रमाणे बाहेरील कर्ज उभारणी मर्यादेचे उल्लंघन झालेले असल्यास व त्यास निबंधकांची मंजुरी घेतली नसल्यास	2
५%चे वर थक बाकी असल्यास	2
बँक खात्याची वेळ पत्रके तयार केली असून सुद्धा त्यामध्ये ३ महिन्याच्या वरील नोंदणी प्रलंबित असल्यास	1
मुख्यालय व शाखांचे मेळ पत्रके तयार केली असून सुद्धा त्यामध्ये ३ महिन्याच्या वरील नोंदी प्रलंबित असल्यास	1
भाग भांडवल सर्व प्रकारची कर्ज ठेवी व्याज येणे देणे इतर येणे देणे फक व्याज तरतूद इत्यादी याद्या ताडेबंदाची जुळत नसल्यास	2
वैयक्तिक व समूह कमाल कर्ज मर्यादेचे (Explore limit)उल्लंघन झाले नसल्यास	2
थकीत कर्ज वसुली वेडी समूह प्रचार परतफेड योजना राबविताना शासन निर्देशांचे लंगन झाले असल्यास	1

- सरासरी भरांकनानुसार (Weighted Average) येणाऱ्या एकूण गुणांतून खालील बाबतीत गुण वजा करावेत:-

Particulars	वजा करायचे गुण
कलम ७०,१४४-९,अ,१४४-१०अ, उपविधी मधील तरतूद व नियमाक मंडळाकडील निर्देशांची उल्लंघन करून गुणवंतुकीत केल्यास तसेच अन्य पतसंस्थांकडून ठेवी स्वीकारल्यास	2
कलम १४४-७ अ नुसार संस्थेस आवश्यक नसेल अशा मालमत्तेची विल्हेवाट मुदतीत लावली नसल्यास	1
कलम ६५, नियम ४९ अ मधील तरतुदी व नियामक मंडळाकडील परिपत्रकीय सूचनानुसार उत्पादक व अनुत्पादक कर्ज गुंतवणूक इतर जिल्ह्यात इत्यादी बाबत आवश्यक त्या सर्व तरतुदी न करता निवड नफा / तोटा निश्चित केल्यास	2
संचालक मंडळ व संचालकांचे नातेवाईकांची कर्ज व इतर येणे रक्कमापकीत असल्यास व कायदेशीर कारवाई केली नसल्यास	2
कलम १४४-४ अ मध्ये नमूद व्यक्तिरिक्त इतर कामकाज व कलम १४४-६अ मध्ये नमूद व्यतिरिक्त व्यापार संस्था करीत असल्यास	2

Section 65 & Rule 49 A

Amounts to be deducted before calculating Net Profit :-

Interest payable on loans and deposits
Establishment expenses
Rent, Rates & Taxes
Audit fee
Provision for depreciation
Provision for Bonus
Provision for Bad and Doubtful Debts.
Provision for Gratuity
Capital redemption fund
Provision for depreciation in Investment
Provision for O.I.R.
Provision for N.P.

Important Parameters / Ratios :-

1. Owned Funds / Net Worth
2. CD Ratios
3. CRR
4. SLR
5. Balance Sheet Ratios
6. PL Ratios
7. Other Ratios
8. CRAR
9. Gross NPA vs Net NPA
10. Cost of Management
11. Exposure Norms

ताळेबंदाशी संबंधीत गुणोत्तरे

ताळेबंदानुसार येणा-या खेळत्या भांडवल रक्कमेशी प्रमाण			
अ.क्र.	तपशिल	गणना सुत्र	आदर्श प्रमाण %
अ	भाग भांडवल व देय बाजू		
1	वसुल भाग भांडवल	वसुल भाग भांडवल÷ खेळते भांडवल x 100	2 ते 4 %
2	निधी	एकुण निधी ÷ खेळते भांडवल x 100	4 ते 6 %
3	ठेवी	एकुण ठेवी ÷ खेळते भांडवल x100	80 ते 85%
4	इतर देणी	इतर देणी÷ खेळते भांडवल ×100	2 ते 3 %
5	निव्वळ नफ़ा	निव्वळ नफ़ा ÷ खेळते भांडवल ×100	1 ते 2 %
ब	मालमता व येणे बाजू		
1	रोख व बॅंकेतील शिल्लक	रोख व बॅंकेतील शिल्लक ÷ खेळते भांडवल × 100	4 ते 6 %
2	गुंतवणुक	गुंतवणुक ÷ खेळते भांडवल ×100	25 %
3	कर्जे	एकूण कर्जे÷ खेळते भांडवल ×100	60 ते 65 %
4	इतर येणी	इतर येणी ÷ खेळते भांडवल ×100	6 %

नफा-तोटा पत्रकाशी संबंधीत गुणोत्तरे

अ. क्र.	तपशिल	गणना सुत्र	आदर्श प्रमाण %
1	एकूण ऊत्पन्नाचे खेळते भांडवलाशी	एकूण ऊत्पन्न ÷ खेळते भांडवल × 100	11 %
2	व्यवस्थापन खर्चाचे खेळते भांडवलाशी	व्यवस्थापन खर्च ÷ खेळते भांडवल ×100	2 %
3	निव्वळ नफयाचे खेळते भांडवलाशी	निव्वळ नफ़ा ÷ खेळते भांडवल × 100	1-2%
4	निव्वळ नफयाचे एकूण उत्पन्नाशी	निव्वळ नफ़ा ÷ एकूण उत्पन्न ×100	10 %
5	व्यवस्थापन खर्चाचे एकूण उत्पन्नाशी	व्यवस्थापन खर्च ÷ एकूण उत्पन्न × 100	30 ते 35 %
6	आस्थापना खर्च एकूण उत्पन्नाशी	आस्थापना खर्च ÷ एकूण उत्पन्न × 100	20 ते 25 %
7	दिलेले व्याज एकूण उत्पन्नाशी	दिलेले व्याज÷ एकूण उत्पन्न ×100	50 ते 55 %

नागरी / ग्रामीण बिगर शेती सहकारी पतसंस्था

आदर्श उपविधी

१.३ संस्थेचा पत्रव्यवहाराचा / प्रशासकीय कार्यालयाचा नोंदणीकृत पत्ता:

घर क्रमांक / प्लॉट क्रमांक ...., रस्ता.. लेन / मोहल्ला...................... वॉर्ड................................ गाव........................... तालुका.................................. जिल्हा.. पिनकोड..................................

२. नोंदणीकृत कार्यालय :-

संस्थेचे मुख्य व नोंदणीकृत कार्यालय .... या पत्यावर असेल.

३. संस्थेचे कार्यक्षेत्र :-

१) संस्थेचे कार्यक्षेत्र..यांच्या भौगोलिक क्षेत्रापुरते मर्यादीत राहील.

२) संस्थेचे कार्यक्षेत्रामध्ये कोणताही बदल करावयाचा असल्यास, सहकार आयुक्त कार्यालयाची लेखी पूर्वपरवानगी घेणे आवश्यक राहील. कार्यक्षेत्र वाढीबाबत मा.सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी निर्धारीत केलेल्या निकषांची पूर्तता करणे बंधनकारक राहील. तसेच सदर उपविधीत महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम, १९६० मध्ये दिलेल्या पध्दतीनुसार बदल करावा लागेल आणि त्याची संस्थेच्या निबंधकाने नोंदणी केल्यानंतर असा बदल अंमलात येईल.

(२०) **'थकबाकीदार'**

'थकबाकीदार' म्हणजे बिगर कृषी पतसंस्थेने दिलेल्या कर्जाच्या हप्त्याची अथवा अन्य कोणत्याही रकमेची नियत दिनांकास परतफेड करण्यात ज्याने कसूर केली असेल असा कर्जदार / सहकर्जदार / जामीनदार सदस्य.

(३०) **'स्वनिधी'**

'स्वनिधी' म्हणजे वसुल भाग भांडवल + राखीव निधी + इमारत निधी - संचित तोटा = स्वनिधी अथवा सहकार आयुक्त व निबंधक यांनी वेळोवेळी निर्धारीत केलेला स्वनिधी.

(३१) **बाहेरील कर्ज उभारण्याची मर्यादा**

'बाहेरील कर्ज उभारण्याची मर्यादा' वसुल भाग भांडवल, राखीव निधी व इमारत निधी यातून संचित तोटयाची रक्कम वजा जाता शिल्लक राहिलेल्या एकूण रकमेच्या १२ पटीपेक्षा अधिक होईल इतक्या रकमेची बाहेरील कर्ज उभारण्याची मर्यादा राहील. त्यापेक्षा अधिक रकमेची जबाबदारी स्विकारता येणार नाही.

७. भाग भांडवल :-

१. संस्थेच्या दर्शनी भागाची किमत रु.१००/- (अक्षरी रुपये शंभर फक्त) इतके राहिल. संस्थेचे अधिकृत भाग भाडवल रु. ..../- (अक्षरी रुपये ....) इतके असून ते रु.१००/- (अक्षरी रुपये शंभर फक्त) दर्शनी किमतीच्या .... इतक्या भागात विभागलेले असेल.

२. दर्शनी भागाची किंमत आणि किंवा अधिकृत भागभांडवल मर्यादेत कोणताही बदल करावयाचा झाल्यास, सदर उपविधीत विहित रीतीने बदल करता येईल आणि त्याची संस्थेच्या निबंधकाने नोंदणी केल्यानंतर असा बदल अंमलात येईल.

३. सभासदाची वैयक्तिक भाग धारण करण्याची कमाल मर्यादा शासन वेळोवेळी शासन राजपत्रामध्ये अधिसुचित करेल त्याप्रमाणे राहील.

८-अ. वित्तीय संस्थेकडून कर्ज उभारणी मर्यादा :-

पतसंस्थेला अन्य मान्यता प्राप्त वित्तीय संस्थेकडून त्यांचेकडे असलेल्या निर्धारित रोख राखीव निधी (CRR), वैधानिक तरलता निधी (SLR) व राखीव निधी (Reserve Fund) या व्यतिरिक्त असणा-या निधीच्या अतिरिक्त गुंतवणुकीच्या तारणावर कर्ज उभारणी करणेसाठी मर्यादा खालीलप्रमाणे राहील.

१. मागील सलग तीन वर्षे वैधानिक लेखापरिक्षण 'अ' किंवा 'ब' वर्ग असल्यास स्वनिधी (नियम ३५ प्रमाणे) च्या चारपट मर्यादा राहील.

२. मागील सलग तीन वर्षे वैधानिक लेखापरिक्षण 'अ' किंवा 'ब' वर्ग नसल्यास स्वनिधी (नियम ३५ प्रमाणे) च्या दुप्पट एवढी बाहेरील कर्ज उभारण्याची मर्यादा राहील.

३. भांडवल पर्याप्तता प्रमाण (CRAR) नकारात्मक असेल तर बाहेरून कर्ज उभारणी करता येणार नाही.

सदर उभारणी केलेल्या रकमेचा विनियोग रोख तरलता /वैधानिक तरलता राखणे तसेच कर्ज वाटप किंवा ठेव परत करणे केवळ या कारणांसाठीच केला जाईल.

८-ब दैनिक बचत प्रतिनिधी (पिग्मी एंजट) :-

पिग्मी एजंट याच्यामार्फत गोळा करण्यात येणाऱ्या ठेवी संदर्भात त्यांना देय कमिशन २.५% पेक्षा अधिक असणार नाही. तसेच पिग्मी एजंट याच्यामार्फत कर्ज वितरण, कर्ज वसूली अथवा अन्य व्यवसाय करता येतील. तथापि, त्यासाठी कोणतेही कमिशन देय असणार नाही.

३) संस्थेच्या प्रत्येक सभासदाला स्वतंत्र युनिक कस्टमर आयडी (UCIC) देण्यात यावा व या युनिक आयडीमध्ये त्याच्याशी संबंधित संस्थेच्या सर्व येणे, देणे अथवा जामिनकी जबाबदारीबाबतची माहिती नमूद करावी.

अ. तज्ञ संचालक

१) संस्थेस स्वीकृत करावयाचे तज्ञ संचालक हे सहकार कायदा, नियम व उपविधी तरतुदीनुसारची अर्हता प्राप्त केलेले असतील.

२) संस्थेस स्वीकृत करावयाचे तज्ञ संचालक हे दोन पेक्षा अधिक असणार नाहीत.

३) तज्ञ संचालक हे निवडून द्यावयाच्या एकूण संचालकांच्या संख्येव्यतिरिक्त असेल. त्यांना संस्थेच्या कोणत्याही निवडणूकीत मत देण्याचा अधिकार असणार नाही. तसेच तज्ञ संचालकास सुचक / अनुमोदक होता येणार नाही आणि ते समितीचे पदाधिकारी म्हणून निवडून दिले जाण्यास पात्र असणार नाहीत.

४) तज्ञ संचालकास निवडणुकीव्यतिरिक्त इतर सर्व विषयाबाबत संचालक मंडळ सभेमधील चर्चेत भाग घेण्याचा आणि अभिप्राय व्यक्त करण्याचा तसेच सदरचे अभिप्राय सभा इतिवृत्तात नोंदवण्याचा अधिकार असेल.

५) तज्ञ संचालकास जास्तीत जास्त तीन सहकारी संस्थांवर काम करता येईल. त्यापेक्षा ज्यादा सहकारी संस्थांवर काम करावयाचे असल्यास संबंधीत निबंधकांची मान्यता घेणे अनिवार्य असेल.

६) तज्ञ संचालकाने प्रत्येक सहकार वर्षात संचालक मंडळाच्या झालेल्या एकूण सभांपैकी किमान ५०% सभांना उपस्थित असणे अनिवार्य राहील.

४७. संचालक मंडळाच्या उपसमित्या :-

संचालक मंडळाच्या मान्यतेने संस्थेला जास्तीत जास्त नऊ उपसमित्या स्थापन करता येतील. त्यापैकी "कार्यकारी समिती", "कर्ज वितरण समिती", "गुंतवणूक समिती", "लेखापरीक्षण समिती", "कर्ज वसूली समिती", "लैंगिक अत्याचार तक्रार निवारण (विशाखा) समिती", "सभासद तक्रार निवारण समिती" या उपसमित्या अनिवार्य असतील. प्रत्येक उपसमितीची मतदानास पात्र असणाऱ्या सदस्यांची संख्या पाच पेक्षा अधिक असणार नाही. कार्यकारी समितीचे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष हे संस्थेचे विद्यमान अध्यक्ष व उपाध्यक्ष राहतील. लैंगिक अत्याचार तक्रार निवारण (विशाखा) समितीच्या अध्यक्षा या महिला संचालिका असतील व या समितीमध्ये किमान दोन महिला अधिकारी / कर्मचारी सदस्य असतील. उर्वरीत समितीमध्ये संस्थेचे विद्यमान अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांचे व्यतिरिक्त मतदान पात्र असणारे सदस्य समितीचे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष राहतील. लैंगिक अत्याचार तक्रार निवारण (विशाखा) समिती व सभासद तक्रार निवारण समिती या समितींच्या सभा या प्रसंगानुरुप घेण्यात याव्यात व उर्वरीत समिती सभा दरमहा घेण्यात याव्यात. सर्व उपसमितींची कार्यकक्षा संचालक मंडळाने निर्धारीत करावी. समिती सदस्या व्यतिरिक्त मुख्य कार्यकारी अधिकारी हे प्रत्येक समितीचे पदसिध्द सचिव असतील. सर्व उपसमित्यांचे इतिवृत्तास लगतचे संचालक मंडळ सभेत मान्यता घेणे आवश्यक राहील.

४८. तक्रार निवारण समिती :-

१) सभासद आणि संस्था यांचेमध्ये वेळोवेळी निर्माण होणारे वाद, तक्रारी यांचे निराकरण करणेसाठी तसेच संस्थेचे थकबाकीदार आणि संस्था यांचे मधील वाद मिटविण्यासाठी संचालक मंडळ एका तक्रार निवारण समितीची स्थापना करेल.

२) सदर समितीची रचना खालीलप्रमाणे असेल.

अ) तीन सदस्य (सहकारी संस्थांच्या कामकाजाबाबत प्रत्यक्ष अनुभव असणारे सभासदामधून सदर समितीचे सदस्य नियुक्त केले जातील.) त्यापैकी संचालक मंडळ एका सदस्यास अध्यक्ष म्हणून नियुक्त करील.

ब) समिती सचिव - मुख्य कार्यकारी अधिकारी.

३) सदर समितीसमोर येणाऱ्या विषयांमध्ये प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणे समिती सदस्यांचा हितसंबंध असणार नाही. सदर समिती सदस्यांची व समितीच्या अध्यक्षांची नियुक्ती तसेच कार्यकक्षा संचालक मंडळ सभेमध्ये निश्चित केली जाईल. सदर समितीची सभा महिन्यातून किमान एकदा होईल.

१) रोख तरलता प्रमाण (Cash Reserve Ratio)

पतसंस्था स्वत:हून राखीव रक्कम म्हणून प्रत्येक मागील तिमाही अखेरच्या एकूण ठेवींच्या नियामक मंडळ वेळोवेळी निर्धारीत करेल त्यापेक्षा कमी नसेल इतकी रक्कम लगतचे प्रत्येक तिमाहीसाठी दैनंदिन पध्दतीवर रोख तरलता प्रमाण/ कॅश रिझर्व्ह रेशो (CRR) म्हणून ठेवेल.

रोख राखीव तरलता रक्कम राज्य सहकारी / जिल्हा मध्यवर्ती बँक व शासनाने वेळोवेळी अधिसुचित केलेल्या बँकांमध्ये चालू / बचत / १५ दिवसापेक्षा जास्त नाही एवढया मुदतीच्या अल्पमुदत ठेवीमध्ये किंवा राज्य शासनाने, नियमांद्वारे किंवा त्याबाबतीत दिलेल्या सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे परवानगी दिलेल्या कोणत्याही प्रकारामध्ये गुंतवावी लागेल. गुंतवणूक केलेल्या बँकांचा मागील सतत तीन वर्षांचा लेखापरीक्षणवर्ग 'अ' व रिझर्व्ह बँकेने FSWM (Financially Sound and Well Managed) बँकेसाठी सुचित केलेल्या निकष या दोन्हींची पुर्तता करणे आवश्यक आहे.

गुंतवणूकीचे जोखीम केंद्रीकरण टाळण्यासाठी कोणत्याही एका पात्र बँकेतील गुंतवणूक (राज्य सहकारी बँक व जिल्हा मध्यवर्ती सहकारी बँक सोडून) कोणत्याही दिवशी एकूण गुंतवणूकीच्या २०% पेक्षा जास्त असणार नाही.

५६. दैनंदिन व्यवसायाव्यतिरिक्त होणाऱ्या जास्तीत जास्त खर्चाची मर्यादा :-

अ) अन्य संस्थांना प्रायोजक म्हणून देणगी देता येईल.

ब) कोणत्याही सामाजिक कार्यासाठी खर्च करत असताना संस्था सामाजिक बांधिलकीचा निधी उभारुन त्याबाबतचे स्वतंत्र नियम तयार करुन खर्च करु शकेल.

क) लगतच्या मागील आर्थिक वर्षाअखेर शिल्लक असलेल्या धर्मादाय निधी रकमेच्या लगतच्या पुढील आर्थिक वर्षात जास्तीत जास्त ५०% रक्कम एकूण देणग्या किंवा सामाजिक कार्यासाठी करता येतील.

ड) ज्या संस्थेला तोटा झाला असेल अशी संस्था देणगी देवू शकणार नाही.

१) महाराष्ट्र सहकारी संस्था अधिनियम १९६० चे कलम ६९ व नियम ५० मधील तरतुदीन्वये महाराष्ट्र शासन प्रचलित अध्यादेशानुसार संघीय संस्थेचे पूर्व मान्यतेने सहकारी व धर्मादाय कारणांसाठी देणगी देणे बाबत धोरण निश्चिती करणे आवश्यक आहे.

२) देणगी रकमेबाबत वार्षिक सर्वसाधारण सभा मान्यतेने प्रतिवर्षी निव्वळ नफा विनियोग मधून जास्तीत जास्त २०% पर्यंत धर्मादाय निधीची निर्मिती करून सदर निधी मधूनच देणगी रक्कम देणे आवश्यक आहे.

३) जाहिरात रक्कम रूपाने आर्थिक मदत रक्कम नफा तोटा खाती नावे टाकून अदा करावी. कोणत्याही स्थितीत देणगी रक्कम नफा तोटा खाती व जाहिरात रक्कम धर्मादाय निधी मधून अदा करता येणार नाही.

४) देणगी व जाहिराती बाबतीत आयकर तसेच अन्य सर्व तत्सम कायद्यांचे पालन करावे.

५) कोणत्याही एका आर्थिक वर्षात एका संस्थेला द्यावयांचे देणगी साठी एकत्रित जास्तीत जास्त मर्यादा रु.५०,०००/- इतकी असेल. मात्र अपवादात्मक परिस्थितीमध्ये केंद्र अथवा राज्य सरकार किंवा नियामक मंडळ / सहकार खात्याने यांनी जाहीर वेळोवेळी जाहीर केलेल्या मार्गदर्शक सूचनानुसार या रकमेमध्ये बदल केला जाईल.

५३

६) कर्ज वसुली / व्यवसाय वृध्दीकरिता / कायदेशीर बाबी यासाठी द्यावयाच्या जाहिरात वगळता इतर जाहिरातींसाठी संस्थेस गतवर्षीच्या निव्वळ नफ्याचे जास्तीत जास्त १% रकमेपर्यंत नजिकच्या पुढील आर्थिक वर्षात रक्कम खर्च करता येईल.

७) धर्मादाय निधी व जाहिरात खर्च कोणत्याही धर्माच्या प्रचारासाठी अथवा प्रसारासाठी करता येणार नाही. तसेच धार्मिक संस्थेच्या आवारामध्ये किंवा धार्मिक संस्थांनी आयोजित कार्यक्रमासाठी धर्मादाय निधी व जाहिरात खर्च करता येणार नाही. तसेच कोणतेही सामाजिक, राजकीय पक्षाचे नेतृत्व, संस्थेचे सभासद, हितचिंतक, सेवक अधिकारी, पदाधिकाऱ्यांचे वाढदिवस अथवा संबंधित इतर कार्यक्रमासाठीच्या कोणत्याही कारणासाठी धर्मादाय निधी व जाहिरात खर्च करता येणार नाही.

८) कोणत्याही निवडणूक आचारसंहितेच्या कालावधीत आचारसंहितेचा भंग होईल अशा कोणत्याही कार्यक्रमासाठी धर्मादाय निधी व जाहिरात खर्च करता येणार नाही.

९) धर्मादाय निधीमधून देणगी व जाहिरात खर्च ज्या कोणत्याही संस्थेमध्ये विद्यमान संचालक अथवा कलम ७५ मधील व्याख्येप्रमाणे त्यांचे नातेवाईक त्या संस्थेच्या कोणत्याही पदावर अथवा नोकरीत असतील अशा संस्थांसाठी करता येणार नाही.

१०) ज्या संस्थेला लगतचे आर्थिक वर्षात तोटा झाला असेल अशा संस्थेला लगतचे पुढील आर्थिक वर्षात देणगी अथवा जाहिराती देता येणार नाही.

५८. भाग भांडवलाचे कर्जाशी प्रमाण:-

कर्जदार सभासदासाठी भाग भांडवलाचे कर्जाशी प्रमाण पुढील प्रमाणात राहील.

१) विनातारणी कर्जासाठी कर्ज रक्कमेच्या ५%

२) तारणी कर्जासाठी कर्ज रक्कमेच्या २.५%

तथापि, कोणत्याही सभासदाला संस्थेच्या भागभांडवलाच्या १/५ किंवा जास्तीत जास्त शासन वेळोवेळी निर्धारित करेल यापैकी जी कमी असेल ती रक्कम भागभांडवल म्हणून घेता येईल. तथापि शासन राजपत्रामध्ये वेळोवेळी अधिसुचित केल्याचे दिनांकापासून सभासदाची वैयक्तिक कमाल भाग धारण मर्यादा अंमलात येईल. त्यासाठी उपविधी मंजूरीची आवश्यकता राहणार नाही.

१८) संस्थेच्या नावे किंवा संस्थेच्या विरुध्द दाखल असलेली कायदेशिर प्रकरणे :-

संस्थेची लेखापरीक्षण मुदतीअखेर खालील कायदेशीर प्रकरणे सुरु आहेत.

अ.क्र.	तपशील	प्रकरणाचा क्रमांक	प्रकरणाचा संक्षिप्त तपशील	सद्यस्थिती
१.	मा. सर्वोच्च न्यायालय			
१	मा. उच्च न्यायालय			
२	मा. जिल्हा सत्र न्यायालय			
३	मा. सहकार न्यायालय			
४	मा. मंत्री सहकार			
५	मा. सहकार आयुक्त			

More Videos on YouTube for Banking /Co-operative/ RERA

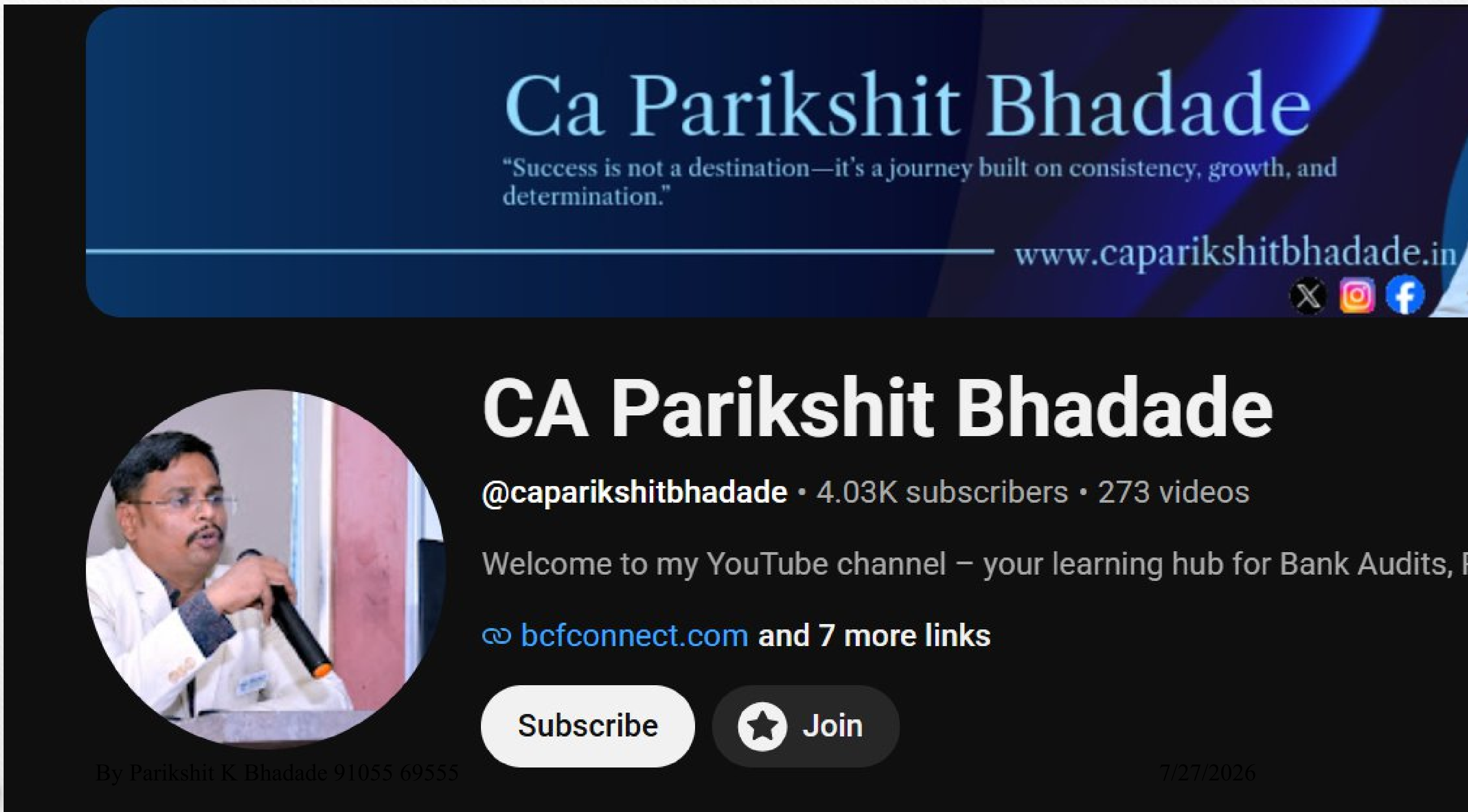

Co-operative
Societies
NPAs
BANK
18 videos
Maharashtra Co Operative Societies Audit FY 25-26
View full playlist

ARIMAN
Components of CAMELS Rating
C
A
M
E
L
S
CA Parikshit Bhadade
11 videos
MH Co Op Socities - CAMELS Rating Guide
View full playlist

CA Parikshit Bhadade
SUBSCRIBE

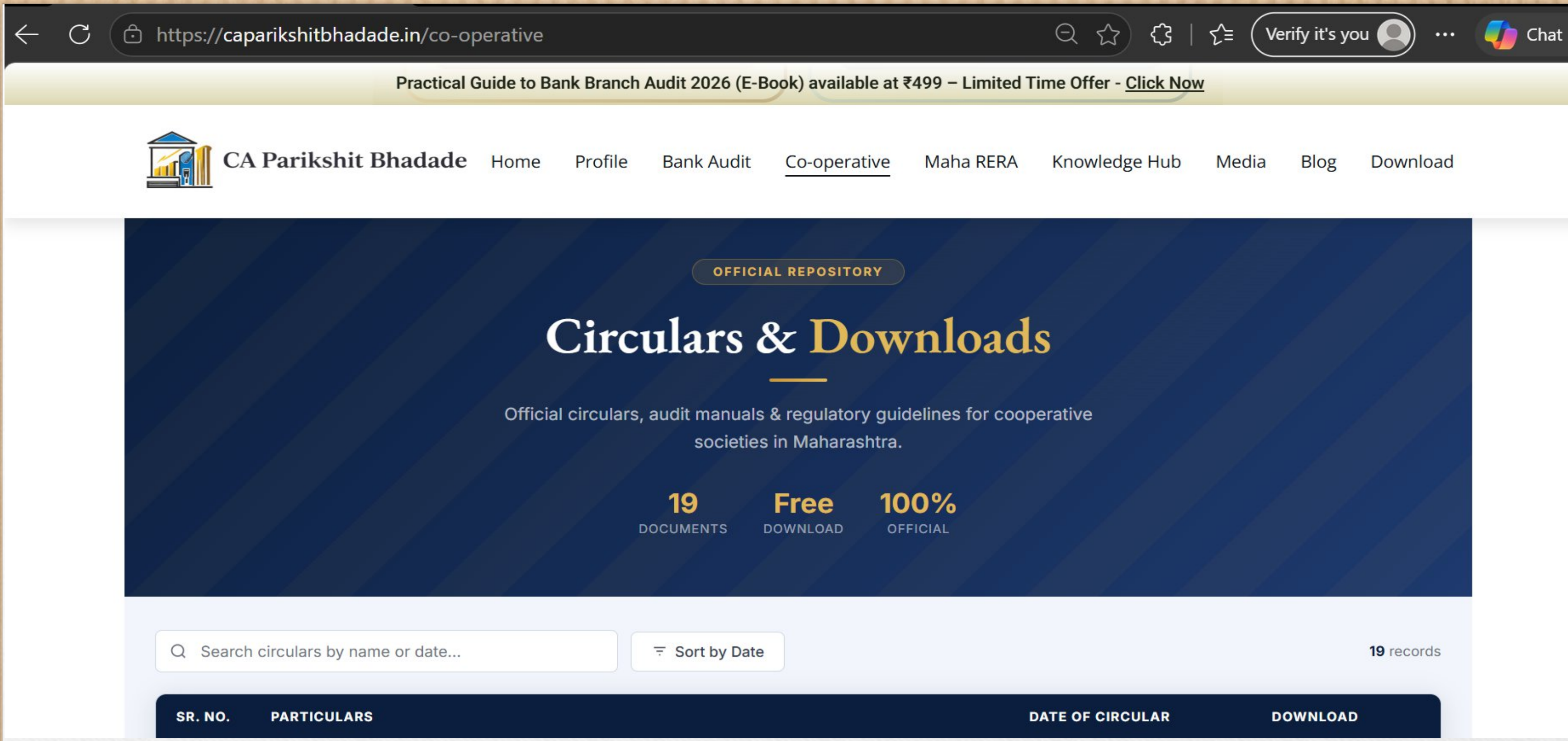

www.caparikshitbhadade.in/ Co-operative

SR. NO.	PARTICULARS	DATE OF CIRCULAR	DOWNLOAD
1	एनपीए सुधारीत निकष	05-02-2024	Click Here to Download
2	CRAR Circular	01-02-2024	Click Here to Download
3	राज्यातील नागरी / ग्रामिण बिगर शेती सहकारी पतसंस्था व सेवक सहकारी पत संस्थांच्या वैधानिक लेखापरीक्षण वर्गवारीचे सुधारित निकष करणेबाबत	27-03-2024	Click Here to Download
4	राज्यातील नागरी / ग्रामीण बिगर कृषी व पगारदार कर्मचारी सहकारी पतसंस्थांना माहिती व्यवस्थापन प्रणाली (MIS) लागू करणेबाबत	23-08-2022	Click Here to Download
5	राज्यातील ग्रामिण व नागरी सहकारी पतसंस्थांकरीता वैधानिक लेखापरीक्षण अहवालाचा आदर्श मसुदा	04-04-2022	Click Here to Download
6	सहकारी संस्थांचे वैधानिक लेखापरीक्षण अहवाल मराठी भाषेत सादर करणेबाबत	25-05-2021	Click Here to Download
7	Audit Manual	27-11-2018	Click Here to Download

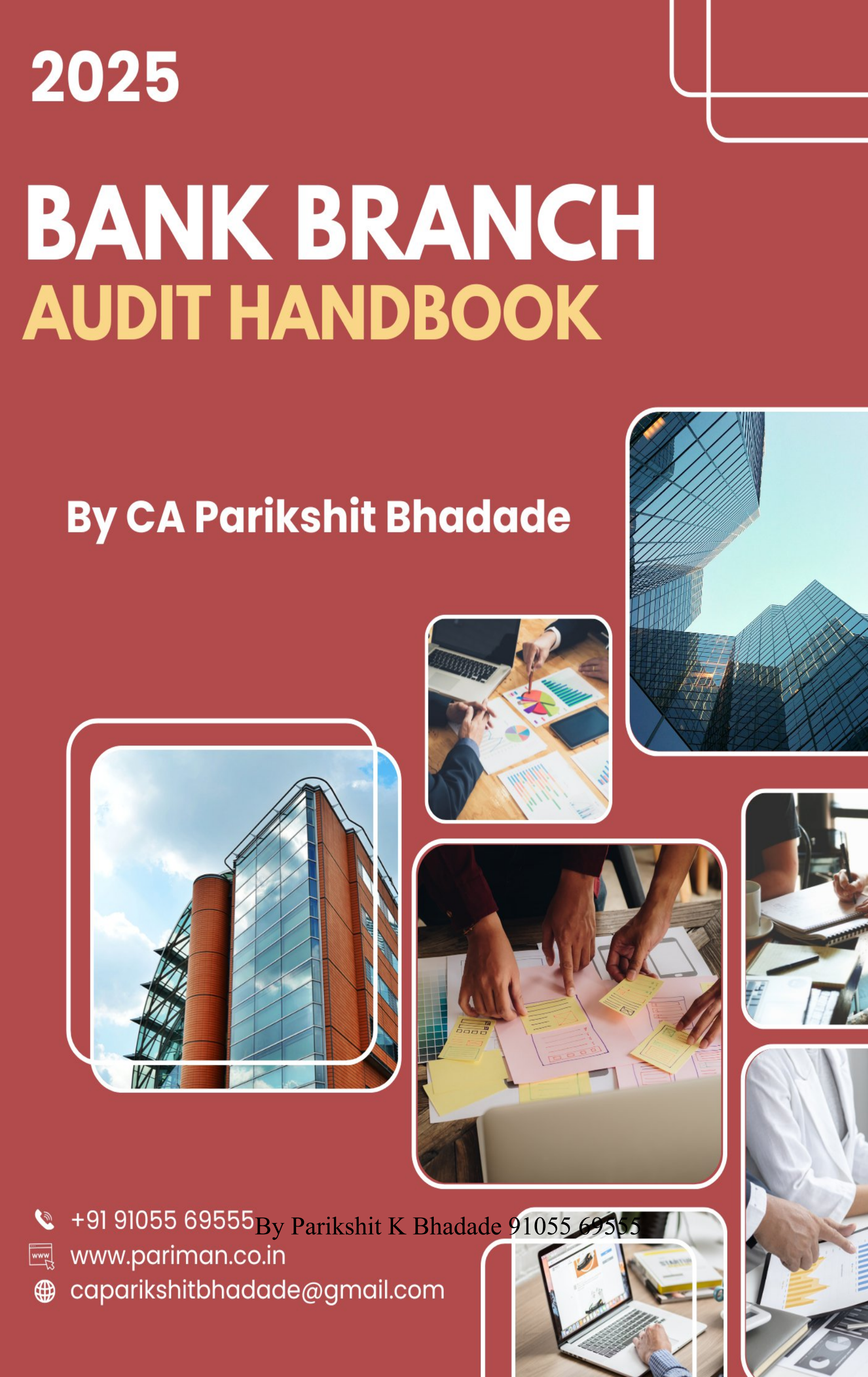

By Parikshit K Bhadade 91055 69555 7/27/2026

CA Parikshit Bhadade

Questions & Answers

Mobile No. :- **+ 919890029333 / +91 91055 69555**
Email :- caparikshitbhadade@gmail.com

Thank You